

D'AQUÍ I D'ALLÀ

J. M. Sánchez Ripollès

En aquesta comunicació exposaré algunes notícies mèdiques del passat, molt diverses, que són fruit de diferents anotacions agafades de diferents llibres.

Una d'aquestes notícies fa referència al Dr. Tricot-Royer. Aquest metge era president de la *Societat Internacional d'Història de la Medicina* en 1925. Aquell any publicà a Brussel·les un llibre de 112 pàgines que tractava sobre els llibres que componien la biblioteca d'un professor de medicina de Lovaina, del segle XVII, anomenat Vopiscus Fortunatus Plempius. En total n'eren 1.074, dels quals 768 feien referència a la medicina en el sentit més ampli del terme. Vint-i-quatre d'aquests llibres mèdics havien estat escrits per autors espanyols.

Tota aquesta col·lecció va ser venuda en 1672, un any després de la mort del professor Plempius, i va anar a parar a la biblioteca de la Facultat de Medicina de París, on van ser trobats pel Dr. Tricot-Royer, el qual ja havia tingut prèviament notícies sobre la seva venda a Anvers en 1673, però en desconeixia el destí final.

Com diem, la majoria eren llibres de medicina, alguns dels quals –pocs– feien referència concreta a la lepra, a la pesta, a diferents farmacopees i antidotaris, a la balneoteràpia, a l'astrologia i màgia, a la botànica, a la química mèdica, a diferents verins, a la medicina legal (*Zachias*), a la higiene moral i profilaxi, i a la deontologia mèdica. Hi havia dos llibres d'història de la medicina (el de Dûchatel, i el de Lindenius), i altres dos en què s'exposaven les doctrines mèdiques de l'Escola de Salern.

Les obres d'autors espanyols corresponen a Juan Bravo, Luis Collado, Luis Mercado, Nicolás Menardo, Benedicto Arias Montano, Antonio Ponce de Santa Cruz, Francisco Valles, Juan Valverde, Cristóbal de Vega, i Joan Rafael Mochius –que era de Girona i havia publicat a Colònia, en 1612, l'obra *Methodi medendi per venae sectionem morbos, muliebres, acutos, Libri quatuor. Quibus succedet specilegium eorum, quae a variis sunt scripta de curandi ratione per venae sectionem febres, quas humor putrescens accendit*. També formava part d'aquesta biblioteca l'obra *In Michaëlis Joannis Paschalii Methodum curandi morbos Scholia*, escrita per Pedro Pablo Pereda i publicada a Barcelona l'any 1579.

Ara parlarem d'un metge més proper, del Dr. Josep Torrademé i Moliné. Aquest facultatiu era el metge del Perelló a principis de segle XX. El dia 28 de novembre de 1914 va llegir a Madrid la seva tesi doctoral. Aquesta tingué per títol *El kala-azar infantil en el término municipal de Perelló*. Entre els membres del tribunal, hi figuraven el Dr. Gustau Pittaluga i el Dr. José Gómez Ocaña.

En aquesta tesi, el Dr. Torrademé arribà a aquestes conclusions:

1. La malaltia que es concixia al Perelló (Tarragona) amb el nom genèric de *mal de la melsa*, no era altra que el kala-azar infantil, procés causat per la *leishmania infantum*.
2. Era una malaltia que afectava, sobretot, els nens.
3. Hi destacaven tres símptomes: la febre de tipus irregular; l'esplenomegàlia; i l'anèmia.
4. Aquesta malaltia podia ser confosa amb altres d'infeccioses i també amb algunes hematològiques. Per això, en alguns casos hom havia de recórrer a procediments de laboratori o a la investigació del paràsit en la polpa esplènica.
5. Era necessari diferenciar el més aviat possible el paludisme del kala-azar; la confusió podia comportar conseqüències molt lamentables.
6. El pronòstic del kala-azar era gravíssim. La mortalitat havia excedit el 90% fins aleshores. En aquell moment, gràcies a un tractament farmacològic, se n'havia pogut atenuar molt la gravetat.
7. Es dóna com a provat que existia al terme municipal del Perelló un focus endèmic de kala-azar infantil.
8. La demostració de la leishmaniasi en els gossos d'aquest poble confirma la regla observada a altres regions d'Europa i Àfrica.
9. Queda admesa la transmissió de la malaltia a través de les puces dels gossos; per tal d'evitar la seva propagació als nens, era necessari, per tant, sacrificar els gossos sospitosos.
10. S'havia de procurar arribar a una activa i ràpida divulgació de les mesures profilàctiques.
11. Mentre no disposés d'un altre remei específic, ell continuaria fent servir al Perelló, com a tractament d'aquesta malaltia, una associació de cocodilat de ferro i couina; amb aquesta mescla s'havien tingut èxits en alguns casos.

A continuació ens referirem al Dr. Ramon Sarró. En 1940 escrigué dins la *Colección Española de Monografías Médicas*, que dirigia el Dr. J. Puig Sureda, sobre el tractament de les esquizofrènics. En aquell moment, el Dr. Sarró era un jove metge de la Clínica de l'Institut Mental de la Santa Creu, de Barcelona. Dedicà el seu treball a la memòria del Dr. Emili Pi i Molist (1824-1892), que havia estat el primer director de la institució esmentada. El treball que publicà Sarró aleshores el constitueixen 135 pàgines plenes de referències als autors més significatius relacionats amb l'estudi de l'esquizofrènia. Hi qualificà de veritable esdeveniment cultural la publicació de la monografia de Carl Schneider titulada *Tractament i prevenció de les malalties mentals*. Creu Sarró que, entre d'altres mèrits, aquest autor en tenia un de molt important: havia recuperat per a tots la fe en la terapèutica amb l'aplicació del tractament ocupacional.

El Dr. Sarró afirma en les pàgines d'aquest número de *Monografías Médicas* que ell i els seus companys del Frenopàtic de Sant Boi havien estat els primers a utilitzar a Espanya els shocks insulínics com a tractament de l'esquizofrènia, en sis malalts. Més tard hi fa esment d'Esquirol, tot dient que l'actitud d'aquest psiquiatre –que intentà substituir en els malalts una passió imaginària per altra de real–, va influir molt en l'escola catalana de psiquiatria de finals de segle XIX, la qual estava encapçalada pel Dr. Emili Pi i Molist. També evoca Pinel la seva admiració per la forma com es tractava la follia a l'Hospital de Nuestra Señora de Gracia, de Saragossa, al segle XV. Pinel afirmava al segle XVIII que, a l'hospital de Saragossa, una experiència continuada hi havia demostrat que la immersió dels malalts en les feines del camp constituïa el remei més segur i eficaç per a recuperar la raó perduda.

Més tard el Dr. Sarró fa esment de la terapèutica de Conolly, exposant que a Barcelona els doctors Giné i Partegàs i Pi i Molist aconsellaven també la mínima coacció possible als malalts, però defensaven sempre d'aplicar l'absolutament necessària en cada cas. Referint-se a l'anomenat dogma de la irresponsabilitat dels alienats, Sarró el critica i posa com a exemple negatiu l'actitud de Pi i Molist, que escrigué: *De mí, estoy cierto que sólo Dios me ha dado conformidad y fortaleza para sufrir el orate que me ha escupido al rostro*. Aquesta assistència basada en la irresponsabilitat del boig només podia conduir –segons Sarró– a la producció d'una neurosi, del propi malalt i del metge, tal com de fet –digué– succeïa de forma repetida en èpoques passades.

Per últim, en aquesta monografia el Dr. Sarró recorda també que hi havia hagut molts intents de tractament de l'esquizofrènia basats en hipòtesis fantàstiques. Entre d'altres, esmenta la injecció subcutània de sang placentària, mètode que també fou provat a Barcelona, sense cap resultat visible.

Per últim, en aquesta variada comunicació, comentarem tres llibres de medicina oriental. El primer és el famós *Caraka Samhita*. En farem referència del volum V, el penúltim dels sis que constitueixen aquest tractat de medicina ajurvèdica. L'edició que fem servir és una traducció anglesa de 1949; la que edità la Shree Gulabkunverba Ayurvedic Society de l'Índia. Aquest volum cinquè consta de 1.051 pàgines, de grandària similar a un full Din-A 4. Comença per un índex de 45 pàgines, dividit en seccions.

La primera secció tracta de principis generals i la componen 30 capítols. La segona secció aborda la patologia en 8 capítols. La tercera la formen altres 8 capítols i té per títol *Specific Determination of Measure*. La quarta, vuit capítols més, es refereix a tot el que té relació amb el cos humà (la seva composició: vint-i-quatre elements; l'existència de la ment; la transmigració de l'ànima; l'embriologia...). La cinquena secció s'ocupa del pronòstic sensorial en dotze capítols. La sisena està dedicada a la terapèutica i la formen 30 llargs capítols. La secció setena descriu diferents remeis en dotze capítols. Acabat, la vuitena parla dels èxits del tractament, en altres dotze capítols.

Alguns exemples del que ve escrit en aquest enorme volum són els següents:

Secció I, capítol I, (15-16): *La salut és el suprem fonament de la virtut. Les malalties són*

destructora de la salut, del bo de la vida i, fins i tot, de la vida mateixa. Les malalties han estat el gran impediment del progrés de la humanitat.

(57): *Vata, Pitta i Kapha són els factors patogènics per al cos; la passió i la delusió, hom considera que són el conjunt de factors patogènics per a la ment.*

Secció I, capítol XVIII, (3): *Hi ha tres classes d'edemes causats per Vata, Pitta i Kapha, respectivament. Es classifiquen en dos grups: els endògens i els exògens.*

(4): *Les causes d'edema exogen són físiques, com ara els traumatismes, fractures, etcètera; químiques o tòxiques; climàtiques; i tàctils, com tocar el gel o el foc.*

Secció IV, capítol I, (16): *La classificació de l'home: l'home es diu que és la suma de sis elements: l'èter, els quatre protoelements, i el sisè és la consciència.*

(18-19): *La presència de cognició i també l'absència de cognició constitueixen una indicació de la ment. Així, si l'esperit, els sentits i els sense-objectes són oposats, però la ment és en un altre lloc, aleshores no hi ha cognició; ara bé: amb la ment present, si que n'hi ha. La ment es diu que té dues propietats: la dimensió atòmica i la unitat indivisible.*

El segon llibre oriental que comentarem es titula *Tibetan Medicine*. És una publicació de la Llibreria d'Obres Tibetanes i Arxius: la número 6, any 1983. En total 96 pàgines de mida mitjana. La primera edició és de 1977. En conjunt, es tracta d'un llibre que pretén donar a conèixer les instruccions (*Tantras*) orals i secretes de les Vuit Branques de la Ciència de la Medicina Tibetana, que provenen del Buda Shakyamuni. Disposa, a més, d'un índex molt detallat. Per a aquests metges tibetans el que compta és l'estat dels tres humors, que són el vent, la bilis, i la flegma. També tenen molta importància per a ells els constituents del cos, com la sang, l'os, la medul·la, el greix, el fluid regeneratiu, i les impureses –constituïdes pels excrements, l'orina, i la perspiració–. Si tots aquests factors estan ben harmonitzats, la conseqüència és la salut; si no, sobrevé llavors la mort.

El tercer llibre també parla d'aquesta mateixa medicina. El títol és aquest: *Fundamentals of Tibetan Medicine d'acord amb el Rgyud-Bzhi*. La primera edició fou publicada en 1981 pel Centre Mèdic Tibetà de Dharamsala, Índia. És un llibre de 122 pàgines, de mida petita. En la introducció, l'editor T. J. Tsarong ens hi diu que de temps immemorials les malalties han format part de la vida i que els homes han creat no solament teories per a explicar la seva etiologia, sinó també diferents tècniques per a prevenir-les, alleujar-les i guarir-les. En la societat tibetana, la interpretació de les malalties i els seus tractaments han trobat expressió pròpia en tot un sistema de medicina conegut com a *gSo-wa Rig-pao* coneixement del guariment. Els coneixements originals són atribuïts a Buda i estan guardats al llibre *rGyud-Bzhi* o els quatre *tantras*. Aquest llibre d'origen tan antic consta de preguntes i respostes, i es coneix també pel nom de *Quatre Secrets Orals Tantras de les Vuit Branques de l'Essència del Nèctar*. El text original està escrit en sànscrit i és probablement de la quarta centúria abans de Crist. L'obra es divideix en quatre volums que contenen 156 capítols i 5.900 versos. Per als metges tibetans, com per als antics metges xinesos, era molt important l'estudi del pols arterial. Segons ells, les malalties, així com les influències energètiques cosmo-físiques, es posen de manifest a través del pols. La presa del pols hi té, a més, importància per a poder fer un pronòstic de les malalties. El dia abans d'aquest acte mèdic, tant el metge com el pacient havien d'observar un règim especial de vida i d'alimentació. Com dic, en la presa del pols, s'hi posaven de relleu també les influències còsmiques

estacionals i les dependents del sol i la lluna, ja que existirien en el cos humà tres canals molt subtils per on penetrarien energies positives, negatives i neutres. El canal positiu seria influït per la lluna; el negatiu pel sol; i el neutre per les energies espacials còsmiques.

Quan un hom llegeix aquestes coses, pensa en els antics metges grecs, els quals van saber alliberar-se d'aquests conceptes màgics a partir del segle V aC. Em refereixo a Hipòcrates i a Alcmeó de Crotona. Aquest últim va començar a parlar, una mica abans que Hipòcrates, de la humitat, del fred... com a causes d'emmalaltir; va apropar a la vida de les persones l'etiologia de les malalties. A partir de llavors, a poc a poc, durant segles, els metges occidentals van indagar més i més en el món que els envoltava i en el propi cos humà, per tal de trobar una explicació a les diferents malalties.